

LADISLAV HEJDÁNEK

Svědék nepředmětnosti v předmětném světě

V úterý 28. dubna 2020 nad ránem ve věku nedožitých devadesátí tří let zemřel český filosof, disident, vysokoškolský pedagog a pěstitel kaktusů Ladislav Hejdánek. Jeho osobní i intelektuální život byl citelně poznamenán dramatickými událostmi dvacátého století. Hejdánek však byl vším jiným než trpným účastníkem těchto historických dějů. S vervou sobě vlastní se zhostil toho, co považoval za jeden z hlavních úkolů filosofa: zorientovat se v dějinné situaci, nasvětlovat ji ostrým světlem filosofické reflexe a porozumět klíčovým výzvám, před které je v dané situaci postaven. V souladu s pojetím víry jako „nachýlenosti k činu“, které si osvojil od Emanuela Rádl, byl zároveň činorodým aktérem dějinných událostí, jenž se vždy vzpíral přizpůsobit dobovým poměrům, aby tak sám nakonec významnou měrou přispěl k jejich proměně.

Ladislav Hejdánek se narodil 10. května 1927 do pražské evangelické rodiny. Vliv evangelického prostředí byl určující pro jeho osobní i myšlenkový vývoj, i když, jak s oblibou říkával, jako správný protestant vždy „protestoval hlavně proti protestantům“. Po druhé světové válce začal studovat matematiku, zejména setkání s Janem B. Kozákem a Janem Patočkou ho však nakonec uvedlo na dráhu filosofie. Mohl tak ještě zažít inspirující prostředí poválečné Filozofické fakulty v Praze, kde v této době působily výjimečné osobnosti, jako byli právě Kozák, Patočka nebo Václav Černý. Přestože se Hejdánek veřejně angažoval již před únorem 1948 – byl například předsedou pražského sdružení Akademická YMCA a jedním z účastníků brutálně potlačeného studentského pochodu na Hrad –, nestihl ho jen díky ochranné ruce, již nad ním držel vlivný Josef L. Hromádka, osud politických vězňů padesátých let. Přes opakované pokusy o jeho vyloučení z fakulty mohl – pro změnu díky zastání svých učitelů Ludvíka Svobody a Ladislava Riegera – vysokoškolské studium ještě dokončit a v roce 1952 obhájil na FF UK disertační práci s názvem *Pojetí pravdy a některé jeho ontologické předpoklady*. Na působení v akademické sféře však v období nejtužší totality první poloviny padesátých let nemohl ani pomyslet. Zpočátku pracoval jako pomocný dělník a betonář. Od roku 1956 pak byl zaměstnán v dokumentačním oddělení pražského Ústavu epidemiologie a mikrobiologie.

Jakmile však k tomu sebelepší uvolnění poměrů poskytlo příležitost, Hejdánek se čile zapojil do dění v církevním a intelektuálním prostředí. Na konci padesátých let spoluzaložil evangelické reformní hnutí Nová orientace. Politické tání během šedesátých let mu pootevřelo cestu k prvním publikacím i výraznějším vstupům do veřejného života. Od počátku šedesátých let organizoval tzv. „jirchářské čtvrtky“, legendární setkání v Ekumenickém semináři v Jirchářích. Zde docházelo k tehdy nevídanému prolínání světů: Diskutovali tu filosofové s theology, protestanti s katolíky, a nakonec i křesťané s marxisty. Právě do této

doby se také datují počátky jeho dlouholeté spolupráce a celoživotního přátelství s filosofem Jiřím Němcem. Hejdánek publikoval například v časopisech *Křesťanská revue*, *Vesmír*, *Plamen* či *Tvář*, kde se také později stal členem redakční rady. Jeho recenze na Kosíkovu *Dialektiku konkrétního* z roku 1963 byla předmětem agresivního výpadu ze strany prominentního stranického ideologa Vladimíra Kouckého na valném shromáždění ČSAV, jež však paradoxně přispěl k Hejdánkově známosti v širších kruzích. V období pražského jara získal na doporučení Jana Patočky zaměstnání na Filosofickém ústavu ČSAV, odkud však musel v roce 1971 opět odejít v důsledku personálních čistek.

Kvůli letákové akci před volbami v roce 1971, do níž byla zapojena jeho žena Heda, byl po půl roce stráveném ve vazbě odsouzen na devět měsíců odnětí svobody, ale vzápětí amnestován. V době normalizace pracoval jako topič, skladník a noční vrátný. Až do roku 1989 nesměl oficiálně publikovat: Jeho texty vycházely zpočátku pod cizími jmény, stále častěji pak v samizdatu nebo v exilových časopisech. Byl jedním z iniciátorů Charty 77 a podvkrát též jejím mluvčím. Po vynuceném odchodu Julia Tomina do emigrace organizoval bytový seminář, kam během osmdesátých let přijížděli nejvýznamnější filosofové tehdejšího západního světa. V roce 1985 založil samizdatový filosofický časopis *Reflexe* a rovněž samizdatové nakladatelství Oikúmené, které si udržely kontinuitu i v polistopadových poměrech a existují dodnes. Nadále zůstával spojen se svou církví, ale tvrdě kritizoval její představitele, kteří kolabovali s tehdejším režimem.

Poté co v roce 1989 padl tento režim, který se tolik obával svobodného myšlení, mohl již šedesátidvouletý Hejdánek začít přednášet na Filozofické fakultě a Evangelické teologické fakultě UK. V roce 1990 také konečně proběhlo jeho habilitační řízení na ETF, které bylo na počátku sedmdesátých let zastaveno. V roce 1992 pak byl jmenován profesorem na FF UK. Hejdánek patřil k nejmpozantnějším zjevům této neopakovatelné doby, kdy filosofové přicházeli na katedry přímo z kotelen a nočních vrátnic. Entusiasmus, s nímž se cele vkládal do přednášek i četných polemik, mnohé studenty fascinoval, konfrontovat se s ním přímo v diskusi si však troufali jen ti odvážnější. Kdo tuto výzvu přijal, mohl na vlastní kůži zakusit, co to je Jaspersův „láskyplný boj“. Ve svých přednáškách soustavně sledoval a rozvíjel systematická témata, která rozpracovával v době disentu, v rámci oborů jako filosofická antropologie, filosofická etika či filosofická fyzika a logika, jimž ovšem nezřídka neváhal vtisknout dosud netušený význam. Na půdě FF UK se pokoušel navázat na někdejší jirchářské rozhovory mezi filozofy a theology a samozřejmě soustavně rozvíjel kritiku tradiční metafyziky, přesto nebo právě proto, že i jemu šlo především o témata první filosofie. Tu však sám nechápal jako vědu o jsoucím jakožto jsoucím, nýbrž jako disciplínu, která se zabývá primárně ne-jsoucím, a v souladu s tím ji nazýval „méontologií“.

Navzdory různým pobídkám ke vstupu do politiky, z nichž patrně nejvýznamnější byla nabídka postu místopředsedy v Čalfově vládě od Václava Havla, se rozhodl cele věnovat dráze akademika a veřejně činného intelektuála. Patřil k pronikavým kritikům nepravostí nastupující politické garnitury, které byly

v euforii devadesátých let začasťe nekriticky přehlíženy. Před sametovou revolucí stejně jako po ní tepal zlořády v církvi i v politice se zaníceností starozákonních proroků. Až do roku 2004 působil na katedře filosofie na ETF UK. Poslední léta svého života trávil se svou ženou Hedou a se svými kaktusy v rodinném domě v Písku, kam za ním přijížděli jeho příbuzní, žáci i přátelé. Všichni, kdo znali Ladislava Hejdánka blíže, dobře věděli, že pod poněkud drsným a sršatým povrchem se skrývá mimořádně přátelský, láskyplný a bodře radostný člověk.

Hejdánek byl jedním z nemnoha současných českých filosofů, kteří vytvořili svůj vlastní filosofický systém. Ačkoli se jeho filosofie napájela z mnoha zdrojů, představuje veskrze originální myšlenkový útvar, v němž jsou všechny inspirační zdroje přetaveny silou osobité syntézy. Ústředním tématem Hejdánkovi filosofie byla nepředmětnost. Hejdánek byl mimo jiné kritikem starého metafyzického předsudku, podle nějž v základu skutečnosti spočívají neměnné principy. Byl přesvědčen, že ve skutečnosti není nic neměnného a trvalého a že skutečnost má bytostně povahu událostního dění. Veškerenstvo mu bylo velkým sřetěženním událostí, které mají svůj počátek, průběh a konec. Každá pravá událost či subjekt je podle něj zároveň spojením předmětné a nepředmětné stránky, vnějšího a vnitřního. Každá událost-subjekt je zakotvena v budoucnosti a její průběh bytostně závisí na tom, do jaké míry se jí daří zaslechnout nepředmětné výzvy a svým jednáním na ně odpovídat.

To podstatné pro život každého člověka, ale i každé společnosti a civilizace, tak podle Hejdánka není to, co jest, nýbrž to, co není, co teprve přichází z budoucnosti a co „má být“. Zda člověk ve svém životě obstojí, závisí bytostně na tom, zda dokáže odpovědět na ještě ne-jsoucí, ne-předmětné výzvy, které ho adresně a niterně oslovují. V takovém případě se však často ocitá v napětí či v roztržce s tím, co jest a bylo, s danými poměry a setrvačnostmi. Jenže v tom právě spočívá základ lidské svobody: Svobodný není ten, kdo si dělá, co se mu zachce, nýbrž ten, kdo je odpovědný, tj. odpovídající na výzvy, jimiž je oslovován, a tak uskutečňuje to, co „má být“. Životní orientace, která subjekt uschopňuje k tomu, aby se spolehl na toto dosud nejsoucí, avšak přicházející a jej oslovující, je právě víra.

Posledním zdrojem nepředmětnosti je podle Hejdánka sama pravda, která je ryzí nepředmětností, tj. skutečností, jež nemá žádnou vnější či předmětnou stránku. Pravdu však Hejdánek nechápal jako nějaké věčné a neměnné jsoucno ve smyslu tradiční metafyziky, ale jako neutuchající dění a proces. Pravda navzdory svým příležitostným uskutečněním v lidském životě i v dějinách vždy znovu ustavuje napětí mezi tím, co jest, a tím, co má být. Pravda je zároveň absolutní budoucností, v níž je vposled zakotvena vlastní budoucnost každé jednotlivé události. Pro západní tradici, která si navykla považovat za jsoucí právě jen to předmětné, se může pravda jevit – a mnohým se skutečně jeví – spíše jako pouhé Nic. Proto může být přehlížena, ignorována a pošlapávána. Nicméně skutečná povaha všeho jsoucího, včetně každého lidského jedince, se ukazuje právě v jejím světle. A její moc se nakonec vyjeví ve chvíli, kdy to nejméně čekáme.

Možná, že právě dnes, kdy pandemie koronaviru ochromila provoz, v nějž jsme proměnili lidský život takřka ve všech jeho sférách, včetně života akademického, je Hejdánkův odkaz zvláště živý a naléhavý. Toto zastavení bychom mohli chápat také jako příležitost otevřít se nepředmětným výzvám, k nimž jsme se nejenom jako jednotlivci, ale i jako civilizace stali hluší a slepí, a tato hluchota a slepota se nám opakovaně vrací v podobě různých krizí a nezamýšlených negativních důsledků. Jako příležitost osvobodit se od setrvačnosti a předmětných struktur, do nichž jsme sami sebe zapletli a lapili jako do sítě, v níž se pomalu nedá svobodně dýchat a žít.

Ladislav Hejdánek odešel z předmětného světa do říše ryzí nepředmětnosti, do níž byl celý život vykloněn jako málokdo jiný. Je teď na nás, ostatních událostech či subjektech, zda ona nepřehlédnutelná a významná událost, kterou byl Ladislav Hejdánek, přetrvá v universu dál díky tomu, že na ni adekvátně zareagujeme a navážeme.

Václav Němec